

KÖNYVISMERTETÉS.

Ernst Elster: Principien der Litteraturwissenschaft. 1. k. Halle, 1897. 488. lap.

Az irodalomtörténet anyagának feldolgozásában sokáig bizonyos egyoldalúság uralkodott. Némelyek kizárólag aesthetikai, mások kizárólag művelődéstörténeti szempontból foglalkoztak az irodalommal; voltak, a kik az irodalomtörténet tárgyalásában philologiai módszert sürgettek. A legnagyobb irodalomtörténetírók rendszerint egyesítették ezeket a szempontokat, mert érezték, hogy nincs köztök áthidalhatatlan úr. A mi eredményekhez az aesthetikai, művelődéstörténeti és philologiai kutatások külön-külön elvezettek, összefoglalták és összességökben vonták bele az irodalomtörténet keretébe. Kevesebb érdeklődés nyilvánult azonban az íránt a segédtudomány íránt, melyre az aesthetikai, művelődéstörténeti és philologiai szempontoknak ép oly mértékben kell támaszkodniok, mint valamennyi szellemi tudománynak: a psychologia íránt. Pedig az irodalomtörténetírónak, kinek számtalan finom, bonyolult, rejtelmes és látszólag bizonytalan jelenséget s lelki folyamatot kell magyaráznia, sőt elemeznie is, mindenkinél égetőbb szüksége van a psychológiára.

Elster Ernő *Principien der Litteraturwissenschaft* című munkájában először tör lándzsát a tudományos lélektan értékesítése mellett az irodalomtörténet tárgyalásában. Kivánsága, ha általános értelme szerint tekintjük, nem mond ellent az eddigi irodalomtörténeti elméleteknek. Már Elster előtt átlátta mindenki, hogy a költői művek tartalmának megértését föltétlenül elősegíti lélektanilag való elemzésök. A vélemények harcza csak ott kezdődik, a hol az ilyen elemzés módja felől támad kérdés, s főként a további vizsgálatra vonatkozó haszna is szóba kerül. Azt állítják, hogy az a kevés psychologiai tudás, melylyel minden művelt ember rendelkezik, már célra vezet s a további lélektani elmélyedés zavarokat támaszt. Ezt a véleményt czáfolja meg mindjárt az előszóban Elster. A psychologia nem akarja elrabolni a teret az irodalomtörténet többi segédtudományaitól, hanem véget akar vetni minden felületességnek s be akar világítani a költői alkotás műhelyébe.

Három tekintetben lehet támogatója a lélektan az irodalomtörténet-íróknak. Arra képesíti, hogy szétszedje a költői gondolkodás tényeit s e tények között pontos, nem pedig felszínes és sokszor látszólagos kapcsolatot hozzon létre; másodsor elősegíti lelkiismeretes meghatározását, körülírását számtalan oly fogalomnak, melyekkel okvetlenül dolgoznunk kell, mikor irodalommal foglalkozunk; végül harmadsor lehetővé teszi, hogy a tudományos kutatás határait élesen megvonjuk, a nélkül, hogy az egyoldalúság hibájába esnénk.

Első kérdésünk, melyre felelettel tartozunk, annak a tárgynak alap-tulajdonságaira vonatkozik, melylyel az irodalomtörténetíró foglalkozik. Melyik az a jegy, mely a költői műveket az emberi szellem egyéb termékeivel szemben jellemzi? Más szóval: mi az irodalom és miféle művek tartoznak az irodalom körébe? E kérdésre Elster a költői felfogás összes mozzanatainak jellemzése útján adja meg a választ. Műve első fejezetében ennél fogva a költői felfogás tárgyát írja körül. Második és harmadik fejezetekül a költészet tartalmának pszichológiai elemzését s ennek az elemzésnek a feladatait ismerteti; könyve negyedik fejezete pedig a költői alkotások esztetikai elemzéséről szól. Az esztetikai analysis, mint magától is értetődik, természetes kiegészítője a pszichológiai analysisnek.

Elster e szerint az irodalomtörténetíró főfeladatát a költői alkotások elemzésében látja. Ez az elemzés kiterjedhet a tartalomra s a formára. Míg azonban a nyelvi és metrikai sajátosságok analysisére számos útbaigazítás áll rendelkezésünkre, addig a tartalmi elemzés módszereire nézve állandó zavarban vagyunk. Az volt a szokás, hogy e tekintetben ki-ki a saját ízlésétől vagy tapasztalásától kért tanácsot s közbül itt-ott elhintette a régiebb szabású esztetika néhány elvét; a modern pszichológia azonban már oly szempontokat nyújt nekünk, melyek lehetővé teszik, hogy a költői alkotások tartalmi elemzését ép oly pontossággal és lelkiismeretességgel hajtsuk végre, mint akár a nyelvi avagy pszichológiai analysis. Csak a költő képzet- és érzelmi folyamataira kell tekintettel lennünk, összes megjelenési formáikat pszichológiailag osztályoznunk s ekkor oda jutunk, hogy mindent tisztábban, élesebben s főképen több oldalról látunk. Valamint egy-egy nyelvnek is teljesen birtokában lehetünk, sőt annak szépségeit is élvezhetjük a nélkül, hogy grammatikáját ismernők, úgy a költői műveket is megérthetjük, sőt gyönyörűséget is találhatunk bennök a nélkül, hogy a legcsekélyebb lélektani ismeretünk volna: de a mint csak a nyelvész elemezheti tudományosan a nyelvemlékeket, mert csak ő ismeri a nyelvi élet törvényeit, fejlődését és jelenségeit, úgy a költői emlékek tartalmi sajátosságainak s tartalmi szépségeinek magyarázata is csak akkor lesz tudományos értékű, ha e magyarázat a költő érzése és gondolkozása, tipikus működési formáinak s törvényeinek ismeretével fegyverkezik föl.

Ezért adja aztán a szerző könyve második és harmadik fejezetében a költőnek egységes, rendszeres lélektanát, illetőleg a költői érzések rendszeres pszichológiáját.

* * *

A költészet tárgyát az élet szolgáltatja. Könyvének első fejezetében ennél fogva az élet költői felfogásáról beszél, rövidebben szólva: a költő világfelfogásáról.

A tudományos alapon álló irodalomtörténetnek az a feladata, hogy objektív szempontokat nyújtson a költői művek megértésére. Az igazi irodalomtörténetíró nem elégszik meg annak bejelentésével, hogy valamely mű miként hatott rá, hanem ismertetni fogja magának a műnek objektív tulajdonságait: tartalmát, beosztását, a benne elszórt gondolatokat s eszméket, nyelvét s külalakját is. De az objektív tulajdonságok csak azáltal nyernek jelentést meg értéket, hogy okai gyanánt jelennek meg annak a szubjektív hatásnak, mely a költői élvezet lényegét alkotja. A szubjektív hatásokkal persze tudományosan nem dolgozhatunk, de meg kell őket ismernünk, mert hisz az esztetikai értékelés alapjait szolgáltatnak. Ezért először a költői hatás alatt álló egyén lelkébe kell tekintenünk s megvizsgálunk, hogy miféle jellemző tulajdonságokat találunk abban. Kutatnunk kell, hogy micsoda mozzanatban válik szembetűnővé a költőileg alkotónak s a költői alkotást élvezőnek a viszonya?

Összes lelki tevékenységeinkben, belső életünknek három alapeleme van egymással elválaszthatatlanul egyesítve: értelem, érzelem és akarat. Lelkünk értelmi irányja logikai, akaratirányja erkölcsi és érzelmi irányja esztetikai világfelfogásra vezet.

Míntehogy értelem, érzelem és akarat s a belőlök fakadó világfelfogások szoros kapcsolatban vannak, lehetetlen az esztetikai világfelfogást önmagára utalnunk, hanem vizsgálnunk kell viszonyát először a logikai, aztán a morális világfelfogáshoz. Kizárja-e a logikai világfelfogás az esztetikait? Elster Goethe *Faust*-jának Gretchenjét hozza fel példának és vizsgálja, vajjon Gretchen gyermekgyilkosságával szemben milyen álláspontot foglal el a logikai szemlélő, mondjuk: törvényszéki bíró, s milyent a költő, ki az esztetikai világfelfogásnak hódol. A különbség szembeszökő. Egyik elmellőzné azt, a mit a másik fontosnak tart és viszont. A bíró nem törődne olyan mozzanatokkal, melyek a *Faust*-ban terjedelmesen vannak leírva; a szerelmesek első találkozásával, párbeszédeivel és Gretchen nagy szerelmével. Ellenben fontosnak tetszenék előtte, hogy miféle alkotó elemekből állt az álomital, melyet Faust Gretchennek, a leány anyja számára, átadott.

A logikai szemlélő tehát a tényálláshoz, a valósághoz ragaszkodik, melyet a költő csak annyiban vesz tekintetbe, a mennyiben egyes részletei alkalmasak érzelmek keltésére, nem bánja, hogy milyen valami a valóságban; előtte az a fő: olyan-e ez a valóság, hogy érzelmi világát ingerelni fogja?

Érzelem és akarat ugyanis teljes egészét alkotnak. Ez az alapja a morális és költői (esztetikai) világfelfogás szoros kapcsolatának. A morális ítélet azt kérdezi, hogy egy-egy akaratirányú tevékenység tud-e hatni érzésünkre? Sok cselekedet morális tekintetben kifogástalan a nélkül, hogy esztetikai világfelfogásunkhoz is köze volna, mint azok a munkák, melyeket valaki társadalmi állásának s hivatalbéli kötelességeinek a nyomása alatt naponként végez.

Akár értelmi, akár akarati, akár érzelmi oldalról nyilatkozik, kedélyünk ingerlésének objektív oka mindig valamely erős, sajátzerű lelki életnek a látása. Ha a költő cselekvényeket vagy eseményeket hágy szemünk előtt lejátszódni, ha a természetnek a fenségét és gyönyörűségét dicséri, ha a sors csapásaitól lesújtott embereket mutat be: sohasem a cselekvény, az esemény, a természet, a sors az, a mi megindít, hanem a lelki mozgalmak, melyek bennök végbemennek.

S ennek az erős, sajátzerű lelki életnek a keretében a költő morális és ethikai törvényeknek hódol. A morális törvények ugyanis százados megállapodás eredményei bizonyos fejlődési productumok és bár pozitív helyességökhöz vagy helytelenségökhöz szó férhet, bizonyos, hogy a ki a morál és ethika szabályainak fittyet hány, gazember-számba megy. A morál elveinek meghódoltak minden időben a költők is, kiknek szellemét alkotásaikban látjuk és élvezzük alkotásaikból, összes személyeikből, leírásaikból és párbeszédeikből — magok a költők szólanak hozzánk. Ha tehát a költő egy-egy alakját emberileg közel akarja hozni az olvasóhoz, első sorban a már említett és sajátzerű lelki élettel kell felruházni, mert ebben látjuk minden aesthetikai vonzalmunk alapfeltételét, de egyúttal sok morális jó tulajdonsággal is el kell látnia, melyeknek révén egyéb gyarlóságai s hibái ellenére is megnyeri rokon-érzésünket.

Nem szabad azonban a költőnek egész az erkölcsi praedicatio színvonaláig lesülyednie. Ilyen erkölcsi praedicatio volna, ha a költői igazságszolgáltatástól azt kívánnók, hogy a jó feltétlenül jutalmat nyerjen, a rossz pedig feltétlenül bünhődjék. E téves felfogásnak hosszú múltja van. Aristotelesből indul ki s Leibniz korszakot alkotó optimismusából: a legjobb világ elméletéből.

A költői remekművek egyáltalában nem nyújtanak példát a szerencse javainak arányos elosztására. Antigone az állam törvénye ellen harcol, mikor bátyját eltemeti, de belsőleg az erkölcsiség szent törvényének hódol s épen, mert a temetést végrehajtja, diadalra juttatja a morált. Se Romeonak, se Juliának, se Galotti Emiliának nincsenek bűnei; viszont III. Richard, a csatamezőn, óriás vétkével épen nem összeillő hősi halált hal.

De ha a költészet nem alacsonyodhatik le a királynóból a morál és ethika szobalányává, hogyan állhat meg a tanító költészet? Az aesopusi mese? A satira? Elster e kérdésekre így felel: »A költészet a szobaleány ruhájában is nyilváníthatja királyi lelkét. S ezt cselekszi a költészet, mikor a morált szolgálva rámutat arra, a mi érzelmünkhöz szól, szívünket indítja meg, egyszóval: a mi költői. A morális tanoknak is lehet oly formát adnunk, hogy bár kissé fojtott hangokon, a kedély is megszólalhasson.«

Lehetséges, hogy bár az aesthetikai tárgy maga nem kelti fel kívánságunkat, mégis általa akaratunk bizonyos gyakorlati életérdekek felé fordul. Mikor a költészet czélatossá (tendentiosussá) válik, mikor ríktó képekben festi a proletár-nyomorúságot vagy a házasság fölbonthatósága mellett izgat, akkor az előadott esemény érzelmszerű felfogásának okvetlenül rovására mennek azok az akarat-impulsusok, melyek a

való életre való vonatkozásban feltámadnak bennünk. De ha a tendentia a háttérben marad s kivált ha maga is át meg át van hatva érzellemmel, nem lehet elitélnünk. Elster védi a tendentiát, ha az emberek közt élő akarat-impulsusokat erősíti, vagy ha nemzeti törekvésekre buzdít, vagy mikor a költő szerelmese szívét hízelgő szavakkal akarja megnyerni, s főként mikor kapcsolatban van olyasmivel, a mi egy egész korszakot foglalkoztat.

Ha már láttuk az aesthetikai (költői) világfelfogást önmagában, továbbá a logikai és morális világfelfogásokhoz való viszonyában: lássuk most már tulajdonságaiban is. Vizsgáljuk ennél fogva azokat az érzelmekeket s jellemöket, melyeket egy-egy költői tárgy idéz elő. Ezeket az érzelmekeket összefoglaló néven költői érzelmeknek nevezhetjük.

Wundt Vilmos az érzelmeknek általában háromféle irányára figyelmet: a tetszés (Lust) és nem-tetszés (Unlust), az ingerlés (Erregung) és megnyugtatás (Beruhigung), végül a feszítés (Spannung) és feloldás (Lösung) irányaira. A tetszés és nem-tetszés, az ingerlés és megnyugtatás mindig a megfelelő lelki tevékenységgel vannak összekötve, míg a feszítés és feloldás időbeli tartamukra vonatkoznak. Mindezek az érzelmi irányok a költői termékek hatásában erősen érvényesülnek.

Egy-egy költeménynek az érzelmekeket feszültségbe hozó tartalma természetesen feloldást nyer a költemény végén; ez oly törvény, mely erősen összekapcsolódik a költői alkotás egységével. A feloldással együtt jár a megnyugvás, mert akármilyen szomorú is a költemény vége, az a körülmény, hogy az úgy van és nem másképp, ingerlésünket egyszerűen kioltja.

De nem lehet kívánni, hogy a költői műben lüktető élet hatása gyanánt nyilvánuló nem-tetszés (szomorúság) legott a tetszésnek valamely formájába menjen át. Ilyet csak a »költői igazságszolgáltatás« bajnívói követelnek; ám Elster kirekeszti e fogalmat az aesthetikából, mert, úgy mond, épen a világirodalom legjobb tragédiái oly mély fájdalommal töltenek el bennünket, hogy bármily erős természetűek vagyunk is, nem bírjuk visszafojtani könnyeinket. Mindenesetre igaz annyi, hogy a költői alkotásban megérezkített életjelenség nem tetsző hatása különbözik attól a nem tetsző hatástól, melyet a valóságnak rokon jelenségei idéznek föl lelkünkben. Mi az oka ennek? A költői műben megérezkített életjelenséget a dolog természeténél fogva nem érezzük valónak; ehhez járul, hogy az a költő felfogásában tükröződik s így első sorban e felfogást tekintjük a bennünk fölmerülő hatás forrásának, s végül a mű külső és belső formája (versmérték, rím; a tárgy alakítása) megosztja figyelmünket a forma s a tartalom közt. A megosztás eredménye bizonyos költői érzés, mely a tartalom (= a költői műben rejlő életjelenség), a költőnek a tárggyal szemben tanúsított egyéni felfogása, a tárgy alakítása (= belső feldolgozása) s a külalak hatásainak eredőjeül tekinthető. Mindebből láthatjuk, hogy a való élet egyes jelenségeinek nem tetsző hatása ugyanazon életjelenségnek költői feldolgozása által megtompul. Már Goethe is érezte a költői formának a nem-tetszést tompító hatását, mikor a *Faust* börtöni jelenetét prózából versbe írta át.

Ha a költőnek egyrészt fel is kell olvadnia tárgyában, másrészt annak föléje kell emelkednie. Valamint a szobrász nem kezelheti a vésőt, ha a keze remeg, úgy a költő sem alakíthatja tárgyát, ha lelke még nagy felindulásban van. E követelmény ellen vétének Tieck az úgynevezett romantikus ironiával, Heine és Petőfi, mikor a legmagasztosabb hangú költeményt cynikusan fejezik be.

A tárgy költői alakításában sokféle eljárást követhetünk. A szerint, a mint a költészetben az életet kisebb vagy nagyobb mértékben alakítja át, a költői stílusnak sokféle módját különböztethetjük meg. Stíluson Elster azt a viszonyt érti, mely a költőt tárgyhöz fűzi. Hivatkozik Volkelt János szellemes előadására, melynek címe: *Die Stile in der Kunst*. A költő ugyanis tárgyának vagy csak a fontosabb mozzanatait dolgozza fel, vagy a jelentéktelenebbeket is megtartja: szóval a *kiválasztásban* teljesen szabad keze van. A kiválasztott mozzanatok *átalakításában* s *eltompításában* szintén többféle módszert követhet. A közönségest, a mindennapit megváltoztathatja vagy enyhítheti: azonfelül hozzáfűzheti a saját eszméit is a tárgyhöz. A *kifejezésnek* is vagy az életben, vagy csak a költészetben dívó formáit használhatja. Ha tárgyával úgy bánik, hogy annak minden, az életre emlékeztető vonását elhagyja, akkor ideális, ha szorosan az élethez ragaszkodik, akkor reális a költői stílusa. Volkelt elveti a megkülönböztetésnek fenti elnevezéseit s helyette a tárgyszerű (reális) s egyéni (ideális) stílus elnevezéseket ajánlja.

Mindezek alapján Elster az irodalmi művek irodalomtörténeti megítélésében főszempontul azt ajánlja, hogy mennyi lelki élet nyilatkozik bennök és mennyiben szólnak a saját lelki életünkhöz. A költő tárgyával szemben ép úgy helyezkedik a logikai és ethikai (morális), mint az esztetikai világfelfogás magaslatára, mert e három szorosan együtt jár, sőt egymástól elválaszthatatlan, ám előtérben mind a költő, mind az olvasó részéről az esztetikai világfelfogás áll. S az esztetikai világfelfogás minden életjelenségnek kizárólag érzelmi értékét tekinti. Minden élet lelki élet s minden életjelenség lelki életjelenség; hogy azok tollunk függetlenül milyenek, nem tudhatjuk, mert mi mindent a saját lelkünkön át szemlélünk. A költői mű tehát a költő lelki élete s benne a lelki életnek három tényezője: az értelem, érzelem s akarat jut érvényre. E három szintén elválaszthatatlan kapcsolatot mutat, a mi nem zárja ki, hogy kivétel nélkül ne mindig az érzelem álljon előtérben. A költészet tartalmát érzelmek alkotják, értelmi és akarati mozzanatok kíséretében: ezen érzelmeknek pedig az őket előidéző okok a hordozói, ép úgy, mint a gondolatnak a mondat, a jellemnek a cselekvés. Az irodalmi művekben tehát nem az érzelmek természetét fogja vizsgálni az irodalomtörténetíró, vagyis a drámában nem azt fogja nézni, hogy az megindító-e, megható-e, hanem mi az, a mi benne megindít és meghat, mi köze ennek a költő alanyiségához közvetlenül és közvetve: az alakítás, feldolgozás s a formai tekintetek szempontjából?

E szempontokon kívül még egyéb szempontjai is vannak az irodalmi művek megítélésének; ezeket a szerző könyvének *Die Normen der Poesie* című fejezetében foglalja össze. Czáfolja azokat, a kik a

megítélésnek minden szempontját és szabályát elítélik. Lehetetlen, úgymond, költői művet elolvasni a nélkül, hogy hatásáról számot ne kívánánk adni magunknak. A művek megítélésének szabályai nem önkényesek, hanem önkénytelenek, a dolog természetéből folyók. Meg aztán a legnagyobb költők leveleik s naplójegyzeteik útján önmagok utalnak arra, hogy műveiket milyen szemmel nézzük s hogyan értsük. Mindazonáltal Elster is sikamlós területnek tartja a költészet szabályainak területét s közülök inkább csak olyanokat fejteget, melyek módszerével: a lélektani főszenponttal kapcsolatosak s a melyeknek történelmi multjok van, mert már Aristotelestől kezdve éltek és szerepeltek. Fontosabbak: az érzelmi tartalom újsága, a tárgy költői jelentősége, az érzelmi tartalom összhangja, a hasonlóságok szabályos váltakozása s az ellentétek szembeállítás, az érzelmek költői eltompítása (meggyöngítése); továbbá a tartalom nemzeti, népi jelleme és korszerűsége, az egység, életigazság és az erkölcsi kifogástalanság.

Mínthogy a költői műben rejlő érzelmek okai nemcsak valódi okok lehetnek, hanem képzeltek is s azonfelül is a költői művek létrejöttében legfőbb mozgató erő magának a költőnek képzelete, Elster művének következő részében mindjárt a képzeleten kezdi a *költői tevékenység* (a költői mű létrejöttének) ismertetését.

Ez a fejezet egyike a legérdekesebbeknek. A képzeletet Wundt nyomán új világitásba helyezi. Eddig azt alakító emlékezetnek nevezték: Elster kimutatja, hogy az emlékezeti s képzeleti képek minden irányban különböznek egymástól s így a képzeletnek semmi köze az emlékezethez. A mint hogy értelmi tevékenységünk fogalmakkal való gondolkozás, úgy képzeleti tevékenységünk viszont képekben való gondolkozás. Az emlékezetben szereplő ráismerés mozzanata elesik a képzeletnél. Ám a képzelet működése lehet önkényes, vagyis érzelmünkötől függő s ezért Elster a költő értelmi életének s az értelem és képzelet kapcsolatának ismertetésére tér át. Azután Lessingben, Goethében és Schillerben — mindegyikőknél külön fejezetben — mutatja ki a képzelet s értelem szerepét, hogy egyúttal a lélektani tárgyalásra mindjárt példát is adjon. Sok újat és sok régít mond itt egymás mellett, s mondanivalóinak kapcsolata s alkalmazása rendkívül érdekes.

A költői mű tartalmának lélektani elemzéséhez akar kulcsot adni az irodalomtörténetírónak s ezért nagy részletességgel merül el a költői tevékenység elemzésébe, s a költői tevékenységnél szereplő lelki mozzanatok: a költő képzeleti, értelmi s érzelmi életének a legújabb psychologia eredményein alapuló tárgyalásába. Szól a szenvedély, indulat és érzelmek keletkezéséről, fajairól s arról a határról, a meddig a költői művekbe benyomulhatnak. Kimutatja, milyen ábrázolásai vannak a szenvedélynek s milyen nyilatkozásai az indulatnak a költői művekben; az érzelmek osztályozásában azonban eltér Wundttól s a régi csapáson marad. Beszél az önzés, közérzés, társas érzés és vallásos érzés alosztályairól s arról, hogy milyen nyilatkozásaik vannak az életben s mily alakot öltenek az életben való nyilatkozásaik a költészetben. Ebben a keretben tárgyalja a költői világnézetet is, mely lehet conventionalis,

tipikus és individualis; ismertet némely általános ethikai elvet, továbbá a sors és véletlen, a lelkiismeret, becsület és jellem, végül a vétség fogalmait. Az általános ethikai elvekről szóló nézetei szoros összeköttetésben vannak azzal, a mit a költészet és erkölcs viszonyáról mondott. Főként az érzelmeknek akarát-impulsusokkal való kapcsolata szolgál ide átmenetül. A példák, melyekre hivatkozik, leginkább a német irodalomtörténet köréből vétettek s ezért Elster művének e fejezeteit tüzetesebben nem ismertetjük. Mindenesetre érdekes volna itt formulázott tanainak a magyar irodalomra való alkalmazása.

Ezek után teljesen kidomborodik előttünk Elster czélzata. Műve első részében arra volt figyelemmel, hogy miféle lélektani mozzanatok élnek a költőben, mielőtt alkotáshoz fog s mikor alkot, második részében arra, hogy miféle lélektani mozzanatok szerepelnek magában a költői műben. Más szóval: a költő lelkének s a költői mű tartalmának lélektani elemzése, a bennök fölmerülő mozzanatok szerepe, csoportosítása s mindezeknek kölcsönös kapcsolata az, a mi Elstert érdekelte.

Az irodalomtörténet elméletének azonban a lélektani szempontokon kívül még aesthetikai szempontoknak is kell hódolnia. A lélektani elemzés tárgyát alkotta a költő lelkének s a költői műnek tartalma, az aesthetikai elemzés tárgyát pedig az az érzelmi hatás teszi, melyet a költői mű tartalma a költőnek s általa az olvasónak avagy szemlélőnek lelkében létrehoz. Elster művének e része szorosan vett aesthetika, melynek mindenekelőtt megvan az az érdeme, hogy a legmodernebb aesthetikai igazságok foglalata.

Az objektív s a szubjektív aesthetikai fogalmak tisztázásában azoknak oly szálaít is felkutatja, melyekre eddig nem voltak tekintettel. Végül a költői nyelvet s annak sajátosságait fejtegeti. Aesthetikájában sok új van, de mindezt jórészt már a magyar irodalomban is megírták és pedig részint Pekár a *Positiv aesthetikában*, részint Péterfy Jenő a tragikumról s a tragikai vétségéről szóló dolgozataiban. Új legfeljebb az alkalmazás, ám ennek tárgyalása egy bírálat keretébe nehezen fér bele.

DR. BERKOVICS MIKLÓS.

Petőfi és Béranger. Irta Miklós Elemér, Budapest. Singer és Wolfner bizománya, 1904. Ára 1 K 20 fill. 8-rét, 75 lap.

Párhuzamot vonni Petőfi és Béranger költészete között nem újabb keletű, hisz alig van irodalomtörténelmünk, melyben ne volna e kifejezés: Petőfi, »a magyar Béranger«; de talán senki sem mutatta ki alaposabban a hasonlatosságot a két kiváló lyrikus költészete között, mint Miklós Elemér, fővárosi tanár, a fennidézett irodalmi tanulmányában.

Szerzőnk nyomról-nyomra követi e két kiváló poeta költészete között való hasonlatosságot, főleg arra törekszik: kimutatni, mily nagy hatással voltak Béranger költeményei Petőfőre.

Miklós mindenekelőtt azt fejtegeti, hogy a két költő születéshelye mily nagy befolyással volt a két lyrikus pályafutására, hangsúlyozva, hogy a két költő a népből született, a népből is merítette költészetének

jellemző sajátosságait. Petőfi költeményei a magyar, Béranger dalai pedig a gall népszellemnek tipikus kifejezői.

Áttér ezek után szerzőnk ama kérdés megvitására, »mit köszönhet Béranger hatásának Petőfi s az ő személyében a magyar költészet?»

Hogy a francia költőnek, kiért Petőfi annyira rajongott, a magyar költőre rendkívüli befolyása volt, azt maga Petőfi sem tagadta.

Szerzőnk tanulmánya alapján vizsgáljuk már most az érzelmi rokonságot, melyet a két költő költészetében konstatálhatunk. Mindenekelőtt tegyük a két költő bordalait vizsgálódásunk tárgyává.

Nagy érzéki rokonságot talál Miklós a két költő bordalaiban, melyet Béranger asztaltársasága számára írt és mely bordalok híven tükrözik vissza a francia költő vidám egyéniségét, mely derült hangulat Petőfi minden bordalában is észlelhető és melyeknek legnagyobb részét ép akkor írta Petőfi, midőn Béranger költeményeit kezdte tanulmányozni. Állításának igazolására szerzőnk számos példát is idéz, minők: »Javulási szándék«, »Betegségemben«, »Ivás közben«, »Poharamhoz«, »Gazdálkodási nézeteim«, »Vizet iszom«, »Hattyudal-féle«, »Az én torkom«, »Meredek a pinczegádor«, »Takarékosság«, »Dáridó után«. E bordalok majdnem mindannyija Béranger inspirációjának köszönik létrejöttüket.

Ép úgy kimutatható Petőfi genreképeiben Bérangernek befolyása. A ki csak egyszer olvasta Petőfi »Magyar nemes« cz. versét, ebben rögtön rá fog ismerni Béranger »Marquis de Carabas« nevű alakjára. Mind a két költő a fent említett költeményben a legmetszőbb szatírával gúnyolja ki az ósdi jogaira büszke nemességet. A mi csekély eltérés van a két jellemrajz között, azt szerzőnk igen helyesen a két nemzet és nemességük közti eltérésből magyarázza ki. Ép úgy lehet a hasonlatosságot kimutatni a Béranger »Le vieux ménétrier«, »Le vieux vagabond«, »Le vieux sergent«, és Petőfi »A jó öreg korcsmáros«, »Péter bátya«, »Sári néne« és »Panyó Panna« című genreképei között.

Ép oly alaposan mutatja ki Miklós, hogy a szerelem és hazaszerelem érzése mily módon nyilatkozik meg Petőfi és Béranger költészetében.

És különösen, hogy épen emez érzelmek rajzánál — habár Béranger volt Petőfi mestere — mégis ez utóbbinak főleg a természet dicsőítésére vonatkozó érzelmei igazabbak és nemesebbek, mit Miklós érdekes és szellemes tanulmányában meggyőző módon be is bizonyít.

Legjellemzőbb és legtalálób, a mit szerzőnk a két költő hazafias lyrájára vonatkozólag mond. »Béranger ugyanis követte a közhangulatot, — ezt állítja Miklós — míg Petőfi lázas lelkesedéssel magával ragadta, sőt néha meg is előzte azt. Lelkének végtelen szenvedélyessége, költészetének üde fiatalága, mely olyan jól hozzáillett egy öntudatosan ébredt fiatal nemzet reformtörekvéseinek kifejezéséhez, ezek voltak legalább egy részben azon különbségek okai, mely Petőfi és Béranger költészete között feltalálható.« Egyszerűbben és precízebben, a két költő hazafias költészete közötti különbség nem is jellemezhető.

Utóljára hagyja szerzőnk a két költő istenről, vallásról és túlvilágról táplált felfogásainak jellemzését és itt is az összehasonlítás hazánk

első lyrai költőjének javára dől el, mert míg Béranger vallásos érzése nem valami biztos alapon nyugszik, ezalatt Petőfi szívében a vallásosság mély gyökeret vert. Petőfi költeményeiben e vallásosságot nem a szer-tartásokban, hanem a szív igaz érzelmeiben keresi.

A legnagyobb élvezettel fogja mindenki Miklósnak Béranger és Petőfi költészetére vonatkozó szellemes essay-ját átolvasni és különösen minden magyar ember szívet büszkeséggel fogja eltölteni, ha egy hiva-tott író fejtegetései nyomán amaz eredményre jut, hogy Petőfi Béranger mellett a világirodalomban nemcsak méltó helyet foglal el, hanem több dologban ezt túl is szárnyalja.

Végül még megjegyezzük, hogy e könyv kiállítása tetszetős és a szöveg néhány, főleg a francia verseknél előforduló értelemzavaró sajtó-hibától eltekintve, igen helyes. A könyv minden hazai könyvkereskedés-ben 1 K 20 fillérért megszerezhető.

TÉRI JÓZSEF.

